

тяжіючи до осілості, винайшли рало, змайстрували стіл, склали піч, побудували великі укріплені поселення, а скотарі, схильні до міграції, приручили коня, активно експлуатували колісний транспорт, удосконалювали зброю.

Найяскравішою археологічною культурою доби енеоліту була трипільська культура (IV—III тис. до н. е.). Її назва походить від с. Трипільля на Київщині, поряд з яким В. Хвойкою 1893 р. було виявлено першу пам'ятку цієї культури. Ареал поширення трипільської культури сягає 190 тис. км², що нині входять до територій України, Молдови та Румунії (лише в Україні знайдено понад 1000 трипільських пам'яток).

Історики досі не дійшли спільної думки щодо походження трипільців. Одні переконані, що трипільська культура має автохтонне походження і сформувалася на ґрунті буго-дністровської неолітичної культури (В. Даниленко, В. Маркевич). Другі вважають трипільців прафракійцями, що прийшли з Нижнього Подунав'я і Балкан (О. Трубачов, Д. Телегін). Треті схильні до синтезного підходу: трипільська культура є наслідком взаємодії давніх автохтонних культур та неолітичних культур Балкано-Дунайського регіону (І. Черніков).

Трипільська культура багатогранна і самобутня. Її характерними ознаками *в економічній сфері* були зернове землеробство; поступове витіснення мотики ралом; приселищний характер тваринництва; поява мідних знарядь праці при збереженні домінування кам'яних і крем'яних; *у сфері суспільних відносин* — перехід від матріархату до патріархату; зародження міжплемінних об'єднань; формування ієрархічної структури родів; збереження великої сім'ї, що складалася з кількох парних сімей як основної суспільно-економічної ланки; зародження елементів приватної власності; *у сфері побуту* — побудова великих глиняних будівель, утворення гігантських протоміст з населенням майже 15—20 тис. жителів; міграція поселень через виснаження землі кожні 50—100 років; розписна плоскодонна кераміка з орнаментом, що виконаний жовтою, червоною та чорною фарбами; *у духовній сфері* — домінування символів родючості, матеріалізація їх у символи добробуту — жіночі статуетки, зображення сонця, місяця, води, глиняні фігурки тварин.

Будучи своєрідною сполучною ланкою між Заходом і Сходом, трипільська культура за рівнем свого розвитку впритул наблизилася до перших світових цивілізацій Малої Азії та Єгипту, але, на жаль, лише наблизилася. Похолодання, порушення екологічного балансу, зумовлене екстенсивним характером господарювання, протистояння трипільських общин захід-

ного і східного регіонів, наростаючий тиск на землі трипільців скотарських степових племен призвели до занепаду трипільської культури, яка не змогла повністю реалізувати свої потенційні можливості¹.

У добу енеоліту територія України стала ареною протидії та взаємодії трьох потужних етнічних потоків: носіїв трипільської культури, скотарсько-землеробських племен, що прийшли з Північно-Західної Європи (культура кулястих амфор), та численних євразійських скотарських степових племен (середньостогівська, ямна культури). У сучасній історичній та народознавчій літературі існує твердження, що трипільці — прямі предки українського народу. Однак, намагаючись у глибинах історії розгледіти обличчя наших далеких пращурів, слід пам'ятати: по-перше, інформація про найдавніші часи обмежена, фрагментарна і тому дуже рідко дає змогу дійти однозначних категоричних висновків; по-друге, давні археологічні культури, як правило, характеризуються етнічною невизначеністю; по-третє, протягом кількох тисячоліть після занепаду трипільської культури до етногенезу українців через низку обставин були причетними чимало інших етнічних утворень від племен до цілих народів, і тому, очевидно, варто утриматися від поспішного проведення прямої родової лінії від трипільців до українців. Водночас нині не підлягає жодним сумнівам твердження про те, що окремі елементи трипільської культури (система господарювання, топографія поселень, декоративний розпис будинків, мотиви орнаменту на кераміці та ін.) стали невід'ємною частиною сучасної української культури.

Бронзовий вік (II—I тис. до н. е.)

Доба бронзи, що тривала майже тисячу років, позначилася суттєвими змінами в господарському, політичному та культурному житті суспільства. Свою назву вона отримала від штучного металу — бронзи (сплав міді з оловом, свинцем, миш'яком або сурмою). Перші бронзові вироби, виготовлені на Кавказі та Балканах, почали поширюватися на території України вже на початку II тис. до н. е. Поступово в XV—IX ст. до н. е. було налагоджено місцеве виробництво: в Донецькому басейні сформувався центр металургії, а в Карпатсько-Дунайському регіоні — металообробки (всього археологами досліджено на території нашої республіки понад 10 бронзоливарних майстерень). Винайдений метал був міцніший за мідь, мав меншу температуру

¹ Історія України: нове бачення: У 2-х т. — К., 1995. — Т. 1. — С. 15—16.